

Володимир МАРЧУК

кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії ім. проф. М.П.Ковальського,
Національний університет «Острозька академія»
(Острог, Україна), mar4yk80@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0837-407X>

Степан СИНЯК

кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна), stepansyniak@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>

Особливості еміграції до Канади з Волинського воеводства II Речіпосполитої в 1930–1939 рр.

DOI: <https://doi.org/10.15407/10.15407/uhj2022.03.110>

УДК: 94(71)–054.72«1930/1939»–054.5(477.8)

Анотація. Мета дослідження полягає у характеристиці особливостей еміграції з території Волинського воеводства в Канаду впродовж 1930–1939 рр. **Методологія.** У статті використано спеціальні історичні (історико-генетичний, порівняльно-історичний, історико-системний, структурно-функціональний, соціально-психологічний, історико-ретроспективний), статистичні (прямі й непрямі, вибіркового статистичного вивчення), соціологічні (кількісні та якісні) методи отримання інформації, а також загальнонаукові прийоми (узагальнення, аналізу, синтезу, порівняння). **Наукова новизна.** На основі широкого кола архівних джерел, більшість з яких уведено в науковий обіг уперше, здійснено аналіз особливостей еміграції з території Волинського воеводства до Канади в 1930–1939 рр. Доведено, що, незважаючи на труднощі, частина волинян вирушила за межі рідного краю в пошуках кращої долі. **Висновки.** У 1920-х рр. питаннями виїзду громадян за кордон займалися різні установи, що призвело до розпорощення матеріалів, які стосуються еміграції, по різних архівних фондах. Утворення в 1930 р. Еміграційного синдикату як єдиного органу, що займався питаннями еміграції, зумовило концентрацію документів у фонді цієї установи, що зберігається в Державному архіві Рівненської обл. Опрацювання наявних матеріалів дасть можливість залучити до наукового обігу цілий комплекс нових джерел.

Ключові слова: імміграція, еміграція, Канада, Волинське воеводство, міжвоєнний період.

У 1921 р. Західна Волинь опинилася у складі II Речіпосполитої. «Східні креси» (близько 32% площі відродженої Польщі, а саме Волинське, Поліське, Віленське, Новогрудське воеводства) вважалися економічно відсталою територією. На початку 1920-х рр. тут мешкали 16,5%, а в 1931 р. – 17,3% населення держави. Більша частина жителів була зайнята у сільському господарстві¹. Економічна слабкість регіону пояснювалася, з одного боку, російською імперською спадщиною, а з іншого – завданими в 1915–1920-х рр. збитками. Складна ситуація, викликана аграрним

¹ Czuchryta A. Gospodarka województwa Wołyńskiego 1921–1939. – Lublin, 2016. – 268 s.

перенаселенням і малоземеллям, зумовила масштабну еміграцію, яку багато хто вважав єдиним виходом.

Канада, яка в той час мала значні імміграційні можливості, стала одним із найбажаніших пунктів призначення для волинян міжвоєнного двадцятиліття. Темі в'їзду до цієї країни присвячено достатньо репрезентативний доробок вітчизняної й зарубіжної історіографії. Окреме місце в ній займає вивчення еміграційних процесів на українських землях II Речіпосполитої. Серед численних праць варто відзначити дослідження С. Качараби². Один із розділів його монографії присвячений саме переселенню на Північноамериканський континент. Щоправда, автор дає загальну характеристику еміграції до Канади з теренів Західної України, не виділяючи специфічних особливостей виїзду з деяких районів тодішньої Польщі. Спеціальну статтю дослідник присвятив і проблемі трудової імміграції в Канаду міжвоєнного періоду³. Соціальну структуру української міжвоєнної еміграції з Волині розглянуто у розвідці А. Шваба⁴. Спираючись на дані офіційної статистики, робиться висновок про вирішальний вплив низького рівня соціально-економічного розвитку. Водночас такий узагальнюючий підхід не дозволив розкрити особливості окремих місцевостей регіону. Науковою евристикой й широкою джерельною базою відрізняються студії О. Дзири⁵. Варто відзначити ґрунтовний аналіз зарубіжної та вітчизняної історіографії⁶. Щоправда, авторка залишила поза увагою доробок польських фахівців. Білоруська історіографія проблеми представлена дослідженнями В. Коваль⁷ і В. Мярчук⁸, польська – Г. Яновської⁹, А. Речинської¹⁰, А. Земби¹¹. У працях цих авторів значною мірою узагальнено процеси, які відбувалися на Волині та Галичині, зводячи все до єдиного тематичного комплексу – еміграція із Західної України. Натомість кожен регіон мав специфічні особливості, які зазнавали змін упродовж міжвоєнного часу.

Джерельною базою цієї статті стали документи Рівненського відділення Еміграційного синдикату, заснованого у Варшаві у січні 1930 р. як кооператив з обмеженою відповідальністю. Після ліквідації в 1932 р. Еміграційного управління та його експозитур саме синдикат став центральною інституцією в еміграційному русі Західної України. На території Волинського воєводства він мав розгалужену мережу аґентур і відділів, що працювали в Дубні, Горохові, Корці, Костополі, Ковелі, Кременці, Любомлі, Луцьку, Рівному, Сарнах, Володимирі-Волинському, Здолбунові. Основу фонду складають справи у зв'язку з розглядом заяв жителів різних повітів Волинського воєводства про виїзд за межі Польщі. Самі заяви можна поділити на дві великих групи: про надання допомоги в оформленні необхідних для цього документів та про узгодження формальностей безпосередньо перед виїздом. Серед

² Качараба С. Еміграція з Західної України (1919–1939). – Л., 2003. – 416 с.

³ Качараба С. Трудова імміграція з Західної України в Канаду (1919–1939 рр.) // Вісник Львівського університету: Серія історична. – Вип. 37. – Ч. 1. – Л., 2002. – С. 350–364.

⁴ Шваб А. Соціальна структура міжвоєнної еміграції з Волині // Питання історії нового та новітнього часу. – Вип. 7. – Чернівці, 2000. – С. 279–289.

⁵ Дзира О. Імміграційна політика Канади щодо суспільно-політичного статусу українських переселенців 1918–1939 рр.: Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2017. – 225 с.

⁶ Дзира О. Вітчизняні дослідження історії української діаспори Канади у міжвоєнний період // Рукописна та книжкова спадщина України. – Вип. 21. – К., 2017. – С. 283–296; *Ії ж.* Українська міжвоєнна імміграція до Канади в зарубіжній історіографії // Там само. – Вип. 26. – К., 2020. – С. 185–196.

⁷ Коваль В. Узаємсувязі беларускай і українскай дыяспар у міжваенны перыяд. – Мінск, 2012. – 314 с.

⁸ Мярчук В. Еміграцыя насельніцтва з Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.): Аўтарэф. дыс. ... канд. гіст. навук. – Брэст, 2016. – 21 с.

⁹ Janowska H. Wychodźstwo polskie w Kanadzie // Pamiętniki emigrantów: Kanada. – 1971. – №1–16.

¹⁰ Reczyńska A. Emigracja z Polski do Kanady w okresie międzywojennym. – Wrocław, 1986. – 223 s.

¹¹ Zięba A. Ukraińcy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914–1939). – Kraków, 1998. – 404 s.

документів фонду трапляються листи жителям краю від рідних із-за кордону на підтвердження наявності поручителів у пунктах призначення. Тут розглядалися листи-повідомлення про надання дозволу на виїзд, які видавалися міністерством громадської опіки й затверджувалися цим самим відомством, повідомлення про час та місце прибуття на збірний пункт, анкети, картки на громадян, котрі виїжджали, картки-довідки про стан здоров'я кожного члена сім'ї, до яких, крім того, вносилися відомості про вік, національність, віросповідання. Документи фонду стали доступними для широкого кола дослідників 1990 р., коли їх розсекретили й передали на загальне зберігання¹². Загалом матеріали Рівненського відділу Еміграційного синдикату ілюструють відповідні процеси лише з частини Волинського воєводства – території Сарненського, Костопільського, Рівненського, Здолбунівського, Дубенського, Кременецького повітів.

Реалії 1930-х рр. вплинули на імміграційну політику Канади. Світова економічна криза спричинила падіння промислового виробництва в 1933 р. наполовину, а безробіття охопило 700 тис. осіб та суттєво вплинуло на масштаби переселення¹³. Частина тих, хто прибув у країну в 1929–1930-х рр., була приречена на поневірвання й голод.

Реально оцінюючи загрозу економіці від новоприбулих, Таємна рада королеви для Канади не продовжила «залізничну угоду»¹⁴, термін якої сплив 31 серпня 1930 р. Натомість 21 березня наступного року було прийнято розпорядження РС695, яким консервативний уряд прем'єр-міністра Р.Б.Беннетта реалізував найсуворішу політику прийому іммігрантів в історії Канади. Під час Великої депресії для боротьби зі стрімким безробіттям і подальшим економічним спадом було визнано за необхідне вдатися до значних обмежень. Згідно з документом, на територію Канади дозволявся в'їзд таким категоріям: 1) британським громадянам, народженим або натуралізованим у Великобританії, Північній Ірландії, Ірландській Вільній Державі, Ньюфаундленді, США, Австралії, Новій Зеландії, Південно-Африканському Союзу, з відповідними фінансовими можливостями для проживання до офіційного працевлаштування; 2) громадянам США з належним грошовим утриманням до працевлаштування; 3) жінкам і дітям до 18 років, які є близькими родичами громадян Канади; 4) сільськогосподарським працівникам, що мають достатньо коштів для створення власного фермерського господарства. Положення цього наказу не застосовувалися до іммігрантів-вихідців із будь-якого азіатського етносу. Крім цього, заборонялася рееміграція тим, хто проживав у Канаді менше п'яти років і на певний час виїхав на Батьківщину. Для самотніх жінок та дівчат віком понад 12 років обов'язковою умовою в'їзду на територію британського домініону було пред'явлення «свідчення моральності»¹⁵.

Один з емігрантів у лютому 1931 р. так описував ситуацію, що склалася: «[...] до Канади виїзду немає, а буде може за яких 3 роки. Всі ці, котрі колись мали їхати в Канаду, тепер виїжджають до Бразилії на колонію»¹⁶. Водночас багато хто з потенційних емігрантів сподівався, що такі обмеження мають тимчасовий характер. Про це, зокрема, писав Петро Дивчук у листі до свого родича Трохима Бойчука: «[...] ти,

¹² Коблюк М. Фонд «Відділ Еміграційного синдикату в м. Ровно» // Архіви України. – 1992. – №1/3. – С.52–53.

¹³ Сорока-Цюпа О. История Канады. – Москва, 1985. – С.170.

¹⁴ Підписана 1 вересня 1925 р. між канадським урядом і компаніями «Канадська національна залізниця» та «Канадська тихоокеанська залізниця», яким надавалося право набирати, перевозити й розселяти емігрантів із країн Центрально-Східної Європи.

¹⁵ Див.: [Електронний ресурс]: <http://pier21.ca/research/immigration-history/order-in-council-pc-1931-695-1931>

¹⁶ Державний архів Рівненської обл. – Ф.39. – Оп.1. – Спр.699. – Арк.40. Тут і далі цитати подано за оригіналом, внесено лише пунктуаційні правки згідно з сучасним правописом.

швагре, просиш аби тебе забрати до Канади і ти прийдеш за свої гроші. І я би радий тобі то зробити од всієї душі, але, на жаль, не можу з тої причини, що тепер до Канади еміграція дуже обмежена... І так, швагре, я би тобі радив почекати, я думаю, як буде спокій, то до Канади незадовго пустять знов еміграцію без залогу, то тоді аби було на дорогу, то й добре»¹⁷. В іншому листі Мері Міллік із Вінніпега до знайомих так змалювала ситуацію з імміграцією до Канади в листопаді 1938 р.: «Вы мне пишете, что вы хотите поехать в Канаду, но в Канаду теперичи без денег не пускают, а только едут с деньгами и покупают фермы. Если кто мают лишни гроши, то можна, а если нету грошей, только купить тикет и поехать, Канада не хочет таких»¹⁸.

Для започаткування процесу виїзду слід було звернутися листом до Еміграційного синдикату. Зазвичай звернення були однотипними. Наприклад:

«Прошу ласкаво повідомлення з вашого бюро, чи мона було б виїхати тепер де за границу. Первопочатково прошу вас повідомлення, в який спосіб мона тепер до Канади, чи жонатому мона виїхати, чи самітньому теж вдалося виїхати, і які гроші мусе мати той, хто їде до Канади. Обще прошу вас якнайхучого повідомлення. Тепер же за Аргентину прошу, повідомте міні, на яких варунках мона виїхати, бо вже єсть багато вохотніков їхати в Аргентину. То буду просити ласкаво вас за пораду й дайте пораду таку, аби мона було виїхати десь за границу через ваше бюро»¹⁹.

Установа мала у своєму арсеналі велику кількість різнопланової інформаційної продукції з відомостями про умови виїзду та адреси своїх відділів і бюро. Частина матеріалів для Волинського, Поліського, Тернопільського, Львівського, Станіславського воєводств друкувалася українською мовою.

Зорієнтувавшись у цінах і зваживши власні можливості, потенційний кандидат готував подання «до пана інспектора з справ еміграційних у Варшаві» з метою отримати дозвіл на виготовлення у старостві закордонних паспортів. Такі подання цікаві серед іншого анкетною з певними запитаннями: про причину еміграції, про джерело інформації щодо можливостей та умов виїзду, про мету тощо. Крім того, подання містило анкетні дані всіх членів родини й родичів, які мали намір вирушити за океан, а також тих, хто залишався (дружина, діти), відомості щодо розмірів земельної власності, приблизної її ціни²⁰. Практично в усіх поданнях, незалежно від країни призначення, головною причиною називався брак землі.

Голова кожної родини, яка бажала виїхати до Канади, заповнював анкету для відсилення в Департамент колонізації й сільського господарства з офісом у Лондоні. Анкета містила 22 питання. Крім традиційних щодо віку, місця народження, віросповідання тощо, були й такі: «Чи має Пан кривних, чи знайомих у Канаді? Якщо так, подайте точні адреси», «Чи був Пан і коли в Канаді чи в Америці? Якщо так, коли, де, чим займався і з якої причини виїхав?», «Чи має Пан досвід роботи в рільництві? Як довго працює на ріллі? Вид праці?», «Чи вміє Пан доїти?», «Чи вміє Пан орати?», «Чи має Пан інші вміння, окрім рільництва?», «В якій провінції і окрузі хотів би Пан оселитися?», «Хто з членів родини не вміє читати?». Окрім того, укладачів анкети цікавили питання про фізичні вади, проблеми зі здоров'ям членів родини²¹.

¹⁷ Там само. – Спр.86. – Арк.44–45.

¹⁸ Там само. – Спр.412. – Арк.29.

¹⁹ Там само. – Спр.80. – Арк.8.

²⁰ Там само. – Спр.186. – Арк.113–113 зв.

²¹ Там само. – Спр.5. – Арк.167.

Обов'язковою вимогою для виїзду до Канади був висновок канадського лікаря, котрий постійно приймав охочих емігрувати у Гдині, а в окремих випадках виїжджав до Варшави, що значно полегшувало проходження обов'язкового для всіх членів родини медогляду. Якщо ж сім'я з певних причин не пройшла обстеження в лікаря, їхні документи поверталися в Канаду та більше до розгляду не приймалися. Кандидати повинні були мати ідеальне здоров'я. У випадку, якщо один із членів родини психічно хворий або страждав на ідіотизм, епілепсію, туберкульоз, трахому, грибокві, венеричні, шкірні, серцево-судинні захворювання, мав варикозне розширення вен, хвороби залоз, органів черевної порожнини, слуху, фізичні вади (відсутність пальців або фаланг, плоскостопість), вагітність, – лікар міг відмовити такій родині в дозволі на еміграцію. Уся інформація про стан здоров'я вносилася в медичну карту, обов'язковим елементом якої була наявність фото²².

В окремих випадках канадський лікар давав свої приписи, виконавши які, родина могла отримати право на виїзд. Так, наприклад, сімейство Тита Мойсейця з колонії Погулянка Костопільського повіту складалося з чоловіка і дружини, яким було по 35 років, та 6 дітей віком від 1 до 12 років. Медик визначив, що вони зможуть поїхати до Канади лише тоді, коли діти наберуть трохи ваги та матимуть кращий вигляд²³. В іншому випадку канадський лікар рекомендував голові родини Михайлові Хадзерізі з с. Ридомель Кременецького повіту, якому було 58 років, повидаляти «пеньки» і вставити зубні імпланти²⁴. У випадку відмови сім'я знімалася з розгляду, а на її місце брали іншу. Так, у липні 1939 р., після візиту до канадського лікаря родини Макара Рудюка з с. Хорупань Дубенського повіту, її голова отримав рекомендацію пролікувати варикозне розширення вен, після чого можна буде готувати справу на виїзд. Утім чоловік залишив цю рекомендацію без відповіді, відтак усю сім'ю викреслили зі списків²⁵.

В окремих випадках фізичні вади чи хвороба когось одного ставали перешкодою для виїзду всієї родини. Так, наприклад, Іван Опанасюк із с. Обарів Рівненського повіту в 1920-х рр. перебрався до Канади. У 1931 р. він повернувся, щоб продати майно й забрати пасинка Василя Волощука, котрий у 2-річному віці пошкодив ногу і став калікою. Канадські власті відмовили йому в еміграції, тож він виїхав у Парагвай²⁶. Ця держава, а також Аргентина обмежень за станом здоров'я не встановлювали, тому родини, що поставили собі за мету емігрувати, зазвичай переоформлювали документи на одну з них. Зокрема у травні 1939 р. канадський лікар дискваліфікував родину Данила Продуна з с. Гайки Дубенського повіту, і вони переписалися на Парагвай²⁷.

Серед усього загалу охочих перебраться до Канади можна виокремити категорії: реемігранти, ті, хто був там на заробітках і повернувся додому; члени родин емігрантів, як правило жінки й діти, котрі залишалися на батьківщині; родичі тих, хто виїхав до Канади в попередні періоди; особи, які мали намір емігрувати.

Найчисельнішою групою серед охочих виїхати були родини, в яких у Канаді жили родичі чи знайомі, з якими вони спілкувалися поштою. У листах описувалося тамтешнє життя, тим самим стимулюючи вирушати з Волині за океан. Так, Пилип Бабич, котрий мешкав у Гаффордї (провінції Саскачеван), писав своєму приятелєві Агеєві Варжелю в листопаді 1938 р.:

²² Там само. – Спр.1. – Арк.135–136.

²³ Там само. – Спр.577. – Арк.126.

²⁴ Там само. – Спр.604. – Арк.177.

²⁵ Там само. – Спр.793. – Арк.85.

²⁶ Там само. – Спр.670. – Арк.86.

²⁷ Там само. – Спр.689. – Арк.45.

«У Канади є землі доста, земля хороша, уся пшенична. Землі переважно тяжкіє. Землі можна достати на вигідних умовах. Близько местечка землі дорогіє, чем подальше от железной дороги, то дешевше. Землі є чисти, і з будинками, і без будинков, і з лесом. Тепер можна достати 118 моргов землі от 400 до 1100 долларов на виплат на довгі роки альбо збожем платити. Здесь хорошіє кузнеци імеют роботу. У нас еще хватит землі на 100 міліонов людей. Канада еще пару тысяч миль незаселена»²⁸.

В іншому листі його автор К.Дідик писав своєму кумові Григорію та братові Дмитру:

«Я вам могу отповісти всю правду о цілій Канаді, не лише о одній місцевості, і все правда, брихати ніхочу, бо се є зрада людей, шось ниправду казати [...] тут так що як пощасливить хлопові, то за 2 або 3 роки нажиє великий маєток, але тра еднак бути трудячому і розумному. Типер зачну вам описувати правду, можете вірити, мой ні, і можете дати навіть в бюро мого листа прочитати, і нех вони мені скажуть щось, що се ниправда – суцзя правда. Але се ни дам віри, щоби ви взяли відвагу на се зі своїм братом. Ви якби приїхали до Канади, то були б дуже счасливі, і ваша фамілія [...] а жиби я вернув до краю, то повірте, що не вернув би я і зара»²⁹.

Досить часто намагалися виїхати не просто родинами, а забираючи з собою й літніх батьків. Так, у Микити Полячука з с. Залісся Кременецького повіту виїхали два сини та дочка із зятем, але він сам не продав майно і не зміг вирушити в дорогу, тому залишився з дружиною³⁰.

Певне пожвавлення у виїзді за океан припало на другу половину 1930-х рр. У 1935 р. канадський уряд дозволив переселення з Польщі сільськогосподарських родин, котрі мали кошти від 500 до 1000 канадських долларів. Власники 1000 долларів отримали право оселятися у провінціях Квебек та Онтаріо, інші – лише в Манітобі, Альберті, Саскачевані, Британській Колумбії³¹. Кількість переселенців на кожен рік визначав Департамент імміграції та колонізації. З цією метою представники канадської влади проводили зустрічі та співбесіди з кандидатами на виїзд. Посадовці також були відповідальними за селекцію переселенців, яка у Волинському воєводстві відбувалася в Рівному та Ковелі³².

Зважаючи на можливості волинських селян, найчисельнішу групу становили сім'ї, які мали 500 канадських долларів. Хоч і таку суму вдавалося зібрати з трудом, адже слід було продати землю, худобу, обійстя. Проте в більшості випадків необхідний капітал отримували за землю. Її потрібно було продати за реальні кошти, а селяни такі гроші не завжди мали, погоджувалися купити, але у кредит. Родини, які бажали виїхати, потребували для цього готівку. Мефодій Нагорний у серпні 1931 р. писав до дружини:

«Дорогая моя жена Мария, ото маеш твое требование, возми его и з ним до Кременця заявы на документ и купив на землю. Зара гляды, бо тоби документ скоро выйде, тилько лижбы ты успила прыготовытысь. Старайся чим скоріше, для тебе буде лучше, для дитей, и для мене тоже, а хоч кому землі на виплат ныздумай одаты, бо мени зара треба грошей»³³.

²⁸ Там само. – Спр.415. – Арк.60–60 зв.

²⁹ Там само. – Спр.324. – Арк.141.

³⁰ Там само. – Спр.746. – Арк.65.

³¹ Там само. – Спр.863. – Арк.173.

³² Там само. – Спр.866. – Арк.32.

³³ Там само. – Спр.638. – Арк.93 зв.

Від часу подачі документів до отримання дозволу на виїзд минали роки. Господарство ж мали ліквідувати лише після отримання цього дозволу. Набагато простіше було вирушити в Аргентину, адже якщо для Канади потрібно було мати щонайменше 500, то для країн Латинської Америки вистачало і 200 доларів. Саме це ставало однією з основних причин еміграції волинян в Аргентину, Парагвай та ін. Так, наприклад, родина Малецьких із Гощі отримала дозвіл на виїзд у Канаду з показовою сумою 1000 доларів, проте не змогла вчасно продати землю та втратила цю можливість, після чого переписалися на Аргентину, куди й вирушили у вересні 1936 р. Після того, як сім'ї не вдавалося все ж виїхати в Канаду, виникало природне бажання повернути свою землю, проте нові власники вже її засіяли³⁴.

Звичним явищем у волинському селі було спільне господарювання родини на землі. Тому існував варіант: або виїжджати всім, або нікому. Така ситуація пояснюється складністю виділити частку бажаним емігрувати. Так сталося з сімейством Георгія Яремчука з с. Терентіїв Рівненського повіту. У 1928–1930 рр. Терентій Яремчук працював на різних фермах. Канадський уряд дозволив йому виїхати лише з власною родиною, його ж анкета включала батьків, брата та ще одного брата з сім'єю. Основна проблема полягала в тому, що всі вели спільне господарство, і в такому випадку його необхідно було ділити³⁵.

Волиняни, які вже емігрували до Канади, мали можливість підтримати на місці новоприбулих, натомість не мали вільних коштів, щоб допомогти охочим виїхати матеріально. Причиною цього було те, що до еміграції за океан вони долучилися лише в міжвоєнний період, на відміну від, наприклад, вихідців зі Східної Галичини чи Буковини, котрі обживали Канаду з кінця ХІХ ст. Родини, які приїхали у другій половині 1920-х рр., потребували коштів на облаштування власних господарств (ферм, чи то «фарм»). Інформація про це трапляється чи не в кожному листі:

«Я можу вам допомогти, в кожному разі квартиру вам дам навіть на п'ять фамілій, бо маю здорову хату на 3 руми, і маю вже другу ферму, тоже там є хата і стайня [...] типер можу вам допомогти машинерією всілякою, бо все маю, кінями тоже, їсти вам дам, а коли допоможете мені в роботі, то я вам можу дати отримання і навіть одержу за роботу, і можу вам допомогти, шо ви маєте зробити з тими грішми, як зачати, і звідки, бо вас тут можуть обманути»³⁶; «Я, товаришу, фінансової помочі дати тобі не можу, але як приїдеш, то поможу устроїця, наскільки буду мати спроможі»³⁷; «А щодо моєї помочі, то я можу дати поміч потребам і погарантувати поміч матеріальну, а грішми то я не можу, бо у мене запасних нема, а тільки шо на домашні росходи [...] Зараз я міг би дати утримання коло себе ще другій сімі, але готових грошей нема»³⁸.

Степан Щербатюк у листі до представництва британської судноплавної компанії «Cunard-White Star Line» охарактеризував ситуацію так: «[...] хто хоче виїхати, і має за що, то того не пускають, а хто не хоче, і не має за що, то того пускають»³⁹.

³⁴ Там само. – Спр.559. – Арк.95.

³⁵ Там само. – Спр.1047. – Арк.67.

³⁶ Там само. – Спр.324. – Арк.143.

³⁷ Там само. – Спр.138. – Арк.137.

³⁸ Там само. – Спр.86. – Арк.45.

³⁹ Там само. – Спр.715. – Арк.124.

Підставою для відмови в дозволі на еміграцію могла слугувати й мала чисельність родини. Так, Адам Слик із колонії Радом'янка Кременецького повіту отримав відмову через те, що сім'я його складалася лише з нього та дружини⁴⁰.

Обов'язковою умовою для охочих виїхати в Канаду було поручительство когось із цієї країни. В окремих випадках переселенці зловживали цим. Про це, зокрема, згадує Пилип Бабич: «Я вже заручився за 30 душ. Воно, друг, большой ризик, и ніхто не хоче брати на себе клопоту... Родичі нам кажуть, ти підписав і мусіш нам содержания давать. Я вже мав таку справу... Однак я поручуся за тебе»⁴¹.

Серед усього масиву документів не трапилося жодного факту відмови надати таку допомогу. Більше того, окремих емігрантів прохали знайти іншого поручителя, якщо вказаний не міг цього зробити з якихось причин. Не маючи можливості допомогти, залучали до цього сусідів. Так, Матвій Корольчук пропонував своєму товаришеві Пилипку Самолюку такий варіант:

«Я попрошу сусіда, аби він поручився за тебе, але це буде коштувати 5 доларів, бо він мусить втратити кілька днів робочих. То як ти прийдеш до Канади, то ти зможеш одробити його страчені дні, а як ні, то значить пропало. Я своїх грошей закладати не можу, бо не є певний, що ти прийдеш. Я був вислав требование Сергею Василичину, коштувало мені 15 доларів, і він не приїхав – моє пропало»⁴².

Звісно, тут розглянуто далеко не всі аспекти еміграції з Волинського воєводства до Канади в 1930–1939 рр. Тим більше, немає можливості використати як ілюстрації до теми численні конкретні приклади. Можна лише ще раз зазначити, що переїзд за океан був набагато складнішим процесом, ніж це подається зазвичай у літературі.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що українське населення Західної Волині втягнулося в еміграційні процеси набагато пізніше, аніж українці Австро-Угорської імперії. Із 1920-х рр. волиняни почали активно виїжджати за океан. Частина з них, заробивши грошей, поверталася на малу батьківщину. Проте у часи економічної кризи інша частина спробувала знайти можливість виїхати за кордон. Лише для незначної кількості волинян став можливим виїзд у Канаду, яка в 1930-х рр. максимально посилила вимоги до охочих оселитися у цій країні.

На еміграцію із Західної Волині в 1930-х рр. впливала ціла низка чинників, передусім економічного характеру. З одного боку, аграрна перенаселеність і малоземелля штовхали селян шукати кращої долі за океаном, з іншого боку, світова економічна криза зумовила скорочення імміграції в Канаду. Функціонування Еміграційного синдикату значною мірою стимулювало міграційні процеси. Цьому сприяла й велика кількість рекламно-агітаційних друкованих матеріалів. Тих, хто виявив бажання знайти кращу долю на чужині, чекав складний процес – від оформлення документів до продажу майна та, власне, виїзду. Водночас еміграція в Канаду вимагала досить значних фінансових вкладень, яких волиняни в переважній більшості не мали. Ці процеси назавжди забрали з краю значну частину фізично здорового населення, але водночас цим людям пощастило уникнути страхіть радянської й німецької окупацій.

⁴⁰ Там само. – Спр.817. – Арк.228.

⁴¹ Там само. – Спр.415. – Арк.60 зв.

⁴² Там само. – Спр.864. – Арк.28–28 зв.

REFERENCES

1. Czuchryta, A. (2016). *Gospodarka województwa Wołyńskiego 1921–1939*. Lublin. [in Polish].
2. Dzyra, O. (2017). *Immihratsiina polityka Kanady shchodo suspilno-politychnoho statusu ukraïnskykh pereselentsiv 1918–1939 rr. (Candidate's thesis)*. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Dzyra, O. (2017). Vitchyzniani doslidzhennia istorii ukraïnskoi diaspori Kanady u mizhvoïennyi period. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 21, 283–298. [in Ukrainian].
4. Dzyra, O. (2020). Ukraïnska mizhvoïenna immihratsiia do Kanady v zarubizhnii istoriohrafii. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy*, 26, 185–196. [in Ukrainian].
5. Janowska, H. (1971). Wychodźstwo polskie w Kanadzie. *Pamiętniki emigrantów: Kanada, 1–16*. [in Polish].
6. Kacharaba, S. (2002). Trudova immihratsiia z Zakhidnoi Ukraïny v Kanadu (1919–1939 rr.). *Visnyk Lvivskoho universytetu: Seriia istorychna*, 37/1, 350–363. [in Ukrainian].
7. Kacharaba, S. (2003). *Emihratsiia z Zakhidnoi Ukraïny (1919–1939)*. Lviv. [in Ukrainian].
8. Kobliuk, M. (1992). Fond “Viddil Emihratsiinoho syndykatu v m. Rovno”. *Arkhivy Ukraïny*, 1-3, 52–53. [in Ukrainian].
9. Koval, V. (2012). *Uzajemasviatai bielaruskaj i ukraïnskaj dyjaspar u miezbvajennyi pieryjad*. Minsk. [in Belarusian].
10. Miarchuk, V. (2016). *Emihratsiia nasielnistva z Zakhidnoï Bielarusi (1921–1939 bb.)*. (Extended abstract of candidate's thesis). Brest. [in Belarusian].
11. Reczyńska, A. (1986). *Emigracja z Polski do Kanady w okresie międzywojennym*. Wrocław. [in Polish].
12. Shwab, A. (2000). Sotsialna struktura mizhvoïennoi emihratsii z Volyni. *Pytannia istorii novoho ta novitnogo chasu*, 7, 279–289. [in Ukrainian].
13. Soroka-Cjupa, O. (1985). *Istoriia Kanady*. Moskva. [in Russian].
14. Zięba, A. (1998). *Ukraïncy w Kanadzie wobec Polaków i Polski (1914–1939)*. Kraków. [in Polish].

Volodymyr MARCHUK

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
 Docent at Prof. M.Kovalskyi Department of History,
 National University of Ostroh Academy
 (Ostroh, Ukraine), mar4yk80@ukr.net
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0837-407X>

Stepan SYNIAK

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
 Docent at Department World History,
 Rivne State University of Humanities
 (Rivne, Ukraine), stepansyniak@gmail.com
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6954-9892>

The Features of the Emigration to Canada from the Wołyń Voivodeship of the Second Polish Republic in 1930–1939

Abstract. The aim of this research is in the characterized specifics of the emigration from the Wołyń Voivodeship territory to Canada in 1930–1939. **Methodology.** In the process of this research various methods have been used, such as special historical methods (historical genetic, historical comparative, historical systematic, structural functional, socio-psychological and historic retrospective methods), statistical (direct and indirect methods, selective statistical study), sociological (quantitative and qualitative) methods of gathering the information and general scientific approaches (generalization, analysis, synthesis, comparison). **Scientific novelty.** For the first time on the basis of a wide range of archival sources, most of which were first introduced into scientific circulation, an analysis of the peculiarities of emigration from the territory of Wołyń Voivodeship to Canada in 1930–1939 was carried out. It is proved that despite the difficulties, some Volynians left their homeland in search of a better fate. **Conclusions.** The establishment of the Emigration Syndicate in 1930 that was working on emigration cases, as the unique institution, has caused the concentration of all the documents within one fond of this institution. The studying of these documents gives an opportunity to engage the whole complex of new materials to the scientific circle. In this particular publication, the attempt to research peculiarities of the emigration from the Wołyń Voivodeship to Canada has been made by the documents and materials, located in the State Archive of Rivne Region.

Keywords: immigration, emigration, Canada, Wołyń Voivodeship, interwar period.